

ALTERITAT

La construcció de la identitat humana, val a dir, del que anomenem "jo", no pot fer-se tota sola, sense els altres amb els qui he nascut i visc o viure. Fins i tot l'acte de néixer no és una decisió pròpia sinó d'altri. Necessito els altres no només per a tenir una vida biològica, sinó per a saber qui sóc. L'alteritat és una condició mateixa per a l'existència de la subjectivitat, en la mesura que no tindria consciència de mi mateix si el meu nom no fos dits pels altres (mare, amics, xicot/a, companys...).

Però "l'altre" pot ser al mateix temps:

?? Un "altre jo": el meu amic, el meu company, el qui treballa amb mi i dóna sentit a la meua acció.

?? Un "altre que jo": el diferent, el foraster, l'adversari, l'obstacle de la meua acció.

La construcció de la pròpia identitat no es pot resoldre sense que cadascú prengui un determini sobre la seva relació amb els altres. En la tradició filosòfica occidental l'Altre ha estat pensat des de 7 figures diferents:

1.- L'ALTRE COM A OBSTACLE: És el qui ocupa el meu lloc, el que es posa al mig del meu camí i que, per tant, m'obliga a enfrontar-lo, desplaçar-lo o evitar-lo. Les conseqüències de la consideració de l'altre com a obstacle són la mort, la lluita i la vergonya.

2.- L'ALTRE COM A MITJÀ: És el qui condiona l'obtenció d'un resultat, el que és usat per mi o pretén emprar-me com una eina i que, per tant, m'enganya, m'adula o em perverteix. L'altre seria així una "cosa" o un objecte" a explotar o de qui aprofitar-se. Les conseqüències de la consideració de l'altre com a mitjà són el menyspreu d'un mateix, el menyspreu de l'altre o "la mort de les possibilitats" (Deleuze).

3.- L'ALTRE COM A ADVERSARI: És el qui corre al mateix temps que jo per guanyar-me. En una pugna d'aquesta mena hi ha, però, regles i arbitres que impedeixen que l'Altre sigui un obstacle i el converteixen en una condició per a la meua pròpia millora en la competició. Les conseqüències de considerar que la vida és una cursa plena d'adversaris consisteixen, necessàriament, en prendre-se-la com una competició constant, en què no hi ha espai per a la contemplació estètica, la pau interior, etc.

4.- L'ALTRE COM A COL-LABORADOR: És el qui comparteix lleialment el meu propi projecte, el company/a de camí. Puc posar-hi en comú la meua competència (a no confondre amb competició !) i el meu esforç, puc treballar-hi en equip. Les conseqüències de la consideració de l'altre com a col·laborador són la possibilitat de fer una obra compartida, millor que aquella que hom faria en solitari i la valoració recíproca de les iniciatives.

5.- L'ALTRE COM A PERSONA ("FINALITAT EN SI MATEIX"): És el model que va proposar Kant, en què l'Altre, com a conseqüència de la seva naturalesa racional, com a individu capaç d'actuar obeint la llei moral, és vist com a igual a mi i mereixedor del mateix respecte que jo mateix. Perquè l'altre és una "persona" mereix ser subjecte (i mai no "objecte" o "cosa"). Les conseqüències de considerar l'Altre com a persona són el reconeixement mutu dels drets; només aquesta concepció fa possible una exigència

universal de justícia i igualtat, enteses com a fonament de la pau i preveu els conflictes, les guerres, etc.

6.- L'ALTRE COM A MISTERI: És la concepció romàntica i simbolista de l'Alteritat. L'Altre se m'apareix com quelcom que jo mai no podré aconseguir descobrir i/o desvelar completament, però a qui em sento profundament vinculat; és una concepció de l'Altre com a "rostre sense res al darrera" (Thomas Mann). En aquesta concepció, molt influïda per la teoria psicoanalítica i Freud, mai no puc estar absolutament segur d'arribar a entendre l'Altre. Aquest vel de misteri que envolta la meua relació amb l'Altre m'obliga a respectar la seva intimitat i a buscar en el meu propi passat, en la meua pròpia subjectivitat, les raons i les condicions de la meua relació amb l'Altre. Les conseqüències de considerar l'Altre com a misteri són una certa tendència al narcisisme com a rebuig de l'Alteritat i la paradoxa de descobrir en l'Altre "el pobre a qui jo ho dec tot" (Lacan).

7.- L'ALTRE COM A ROSTRE DE DÉU: És la concepció cristiana de l'Alteritat: en el rostre del silenci, en el pobre, en el malalt, en el presoner i en qui pateix descobreixo el rostre sofrent del Crist a la creu. La conseqüència de considerar l'Altre com a expressió de Déu són d'una banda la solidaritat amb el dolor i de l'altra el silenci que Wittgenstein anomenava "místic" en la mesura que no pot ser dit en paraules.

.....

Leon Poliakov, un estudiós jueu de l'Holocaust i l'antisemitisme, va anomenar "culpabilitat diabòlica" la tendència recurrent a cercar en l'Altre la causa dels nostres mals. Bruixes, jueus, psicòpates, terroristes, membres de minories nacionals (o sexuals) tendeixen a ser culpabilitzats dels nostres mals actuant com a "bocs expiatoris", és a dir, totes les societats tendeixen a buscar algú (un "dimoni") a qui sacrificar o criminalitzar creient que d'aquesta forma retornaria la normalitat social que ells destorben o impedeixen.

Però també creix avui en dia el que Pascal Bruckner ha descrit com a "temptació de la innocència"; és a dir, la tendència a culpabilitzar la societat –un ens abstracte, o com a mínim "impersonal"– per tal de carregar-li els neulers de les nostres insuficiències o de les nostres errades personals. Així la culpa de la violència seria de la televisió (i no dels violents com a persones individuals), o la culpa del càncer recau sobre la indústria del tabac sense plantejar la qüestió de les responsabilitats personals dels fumadors. El neotribalisme que defensa la suposada puresa o innocència originària dels "bons salvatges", habitants de les societats preindustrials seria un bon exemple d'aquesta actitud.

Entre la necessitat de viure amb els Altres i la de preservar la pròpia diferència s'elabora la identitat pròpia dels humans. Cap teoria sobre l'humà pot prescindir de l'Altre, però cap no ha de justificar moralment la submissió a l'Altre que seria la negació de la identitat humana.

Text elaborat per Júlia TORRES CANELA i Ramon ALCOBERRO